

Resultaten verantwoordingsonderzoek 2018

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII)

Rapport bij het jaarverslag

2019

De hoogte van het budget per school wordt vastgesteld op basis van het aantal leerlingen op 1 oktober voorafgaand aan het schooljaar. Voor 2018/2019 wordt dus gekeken naar het leerlingaantal per 1 oktober 2017. Hierbij wordt uitgegaan van het BRIN-niveau (basisregistratie instellingen): dat wil zeggen de vestiging (of locatie) van een onderwijsinstelling. In het kalenderjaar 2018 hebben de scholen 5/12 deel van het extra geld voor het schooljaar 2018/2019 ontvangen.

Voor het schooljaar 2018/2019 is het bedrag per leerling vastgesteld op € 155,55. Het bedrag loopt op tot structureel ongeveer € 285 euro per leerling in het schooljaar 2023/2024. Een school van gemiddelde omvang (d.w.z. 225 leerlingen) krijgt in het schooljaar 2018/2019 ongeveer € 35.000 extra. Dit kan oplopen tot € 65.000 in het schooljaar 2023/2024.

Scholen mogen zelf bepalen hoe ze het geld gebruiken om werkdruk te verminderen. Het schoolbestuur en de schoolleider moeten met de teams het gesprek aangaan over werkdruk. Die gesprekken zijn bedoeld om duidelijk te krijgen waarom medewerkers hoge werkdruk ervaren en welke oplossingen daarvoor nodig zijn. Het schoolbestuur maakt op basis van die gesprekken in overleg met de schoolleider(s) uiteindelijk de keuzes in het bestedingsplan en bespreekt dat plan met de personeelsgeleding van de medezeggenschapsraad (P-MR); de instemming van de P-MR is noodzakelijk.

Voor de besteding van de werkdrukmiddelen moeten schoolbesturen zich in hun jaarverslag over het volgende verantwoorden:

- waar het budget voor werkdrukverlaging aan besteed is en welk deel van het budget nog besteed moet worden;
- welke niet-financiële maatregelen er zijn genomen om de werkdruk te verminderen;
- het toezicht van de Personele Medezeggenschapsraad (P-MR) op de inzet en besteding van de extra werkdrukmiddelen en het gevolgde besluitvormingsproces.

Hiermee krijgen zowel de minister als de stakeholders inzicht in de gevolgde procedure en in de besteding van de werkdrukmiddelen maar niet of het gewenste resultaat, namelijk een lagere werkdruk, is bereikt. Hierdoor heeft de minister voor BVOM onvoldoende informatie voor een beslissing over de tweede tranche. Dit geldt ook voor de minister van Financiën, die het geld voor de tweede tranche beschikbaar stelt op basis van de evaluatie van de eerste tranche.

Er is onvoldoende informatie voor een beslissing over de tweede tranche

Figuur 2 Verantwoording

5.1.3 Evaluatie

De minister voor BVOM besluit op grond van een evaluatie in 2020 of bijsturing nodig is. Om zowel uitspraak te kunnen doen over het daadwerkelijk volgen van de procedure door de scholen en het daadwerkelijk verlagen van de werkdruk, is het nodig dat de minister eenduidige indicatoren voor werkdruk formuleert en alsnog een norm verbindt aan de daadwerkelijke verlaging van de werkdruk. Bijvoorbeeld: met hoeveel procent moet de werkdruk afgenomen zijn om de tweede tranche uit te betalen? En op welk niveau: op dat van de school, het schoolbestuur of de sector?

Hiervoor is het ook nodig dat de minister voor BVOM dit jaar zo snel mogelijk een nulmeting uitvoert, zodat de resultaten hiervan vergeleken kunnen worden met de resultaten van de evaluatie in 2020. Naast een vergelijking van de werkdruk in 2019 en 2020 is er ook een andere vergelijking mogelijk. Omdat veel scholen de werkdrukmiddelen van de eerste tranche al hebben uitgegeven, kan het Ministerie van OCW deze scholen vergelijken met scholen die het geld nog niet hebben kunnen uitgeven.

Een indicator, een norm en een nulmeting zijn nodig om een voldoende bruikbaar en betrouwbaar inzicht in de resultaten te krijgen. Met dat inzicht kan de minister voor BVOM een goede beslissing nemen over (het resterende deel van) de tweede tranche. Daarnaast is het zinvol om de omstandigheden in beeld te hebben die afbreuk kunnen doen aan de resultaten.

5.1.4 Potentiële risico's

Het personeel van de scholen vindt de besluitvormingsprocedure voor de inzet van de extra middelen van grote waarde en scholen snijden de maatregelen toe op hun eigen situatie. De minister voor BVOM verzamelt echter weinig informatie over omstandigheden die afbreuk kunnen doen aan de inzet en de resultaten van de extra middelen. Uit ons veldonderzoek bij 7 scholen en gesprekken met 3 vakbonden en de PO-Raad komt een aantal potentiële risico's naar voren:

Aandacht nodig voor risico's

Risico's op het gebied van doelmatigheid

- De extra middelen leiden tot ondoelmatigheid
- Tijdelijk extra geld leidt tot dure maatregelen
- Als scholen niet aan de voorwaarden voldoen, ontvangen zij toch de extra middelen
- Scholen hebben minder oog voor niet-financiële maatregelen

Risico's op het gebied van resultaat

- Besluiten moeilijk door uiteenlopende behoefte binnen het schoolteam
- Mogelijkheden beperkt door arbeidsmarkt

Risico's op het gebied van inspraak

- Schoolbestuur faciliteert inspraak onvoldoende
- Schoolbestuur beperkt bestedingsdoelen

Figuur 3 Potentiële risico's

Risico's op het gebied van doelmatigheid

Een effectieve aanpak van werkdruk, is maatwerk op schoolniveau. Dit maatwerk kan volgens de minister bestaan uit zowel financiële maatregelen als maatregelen die geen of weinig geld kosten. Uit ons veldonderzoek blijkt dat het risico bestaat dat scholen zich door de beschikbaarheid van financiële middelen minder zijn gaan oriënteren op niet-financiële maatregelen.

Verder leiden de extra middelen volgens sommige schoolbesturen tot ondoelmatigheid. Volgens hen zullen schoolteams die middelen altijd volledig willen inzetten terwijl een schoolbestuur een zinvolle besteding van middelen liever breder afweegt, zoals dat normaal gesproken met middelen in de lumpsum gebeurt. In dit opzicht vinden sommige schoolbesturen het ook lastig dat zij wel verantwoordelijk zijn voor de inzet van de extra middelen maar dat schoolteams de beslissing hierover nemen.

Bovendien kunnen extra leerkrachten duurder zijn dan verwacht waardoor minder extra inzet mogelijk is. Sommige scholen zien het risico dat het extra geld niet structureel is. Zij kiezen dan voor tijdelijke inhuur van nieuw personeel. Inhuur van tijdelijke medewerkers gebeurt dan via bemiddelingsbureaus. Dit brengt hogere kosten met zich mee.

In de eerste tranche wordt het geld toegevoegd aan de personele bekostiging. Het Ministerie heeft aangegeven dit om juridisch-administratieve redenen waarschijnlijk ook bij de tweede tranche te doen. Dat betekent dat de kans bestaat dat scholen waar de procedure niet gevolgd is, of scholen waar het geld niet is besteed aan het verlagen van werkdruk ook de extra middelen zullen ontvangen. Dit is vergelijkbaar met de introductie in 2010 van de functiemix. Hierbij is de tweede tranche in 2012 ook toegekend aan schoolbesturen die de afspraken niet zijn nagekomen en niet al het geld van de eerste tranche besteedden aan de functiemix (OCW, 2012).

Risico's op het gebied van resultaat

Omdat de behoefte aan maatregelen uiteen loopt, kan het voor schoolteams lastig zijn om de extra middelen voor het beste resultaat in te zetten. Uit ons veldonderzoek blijkt dat er bij scholen veel aandacht is voor de werkdruk van leerkrachten, maar minder voor de werkdruk van andere leden van het schoolteam (schooldirecteur, intern begeleider). Ook verschillen de gewenste maatregelen in de onder-, tussen- en bovenbouw.

Verder is het met de huidige arbeidsmarkt vaak lastig om geschikt personeel te vinden. De verwachtingen van de schoolteams om meer personeel in te kunnen zetten, waren dan ook te hoog gespannen. Dit kan leiden tot extra frustratie over de werkdruk. Hier komt bij dat steeds meer leerkrachten zich als zzp'er aanbieden. Die zijn vaak 1,5 keer zo duur als een vaste leerkracht.

Risico's op het gebied van inspraak

Schoolbesturen en schooldirecteuren kunnen het gesprek binnen het schoolteam heel verschillend op gang brengen. Zo zijn er schoolbesturen die randvoorwaarden stellen en maatregelen aanreiken terwijl andere starten met een open discussie binnen het schoolteam. Verder bestaat er het risico dat schooldirecteuren onvoldoende handelingsvrijheid van hun schoolbestuur krijgen om de extra middelen aan te wenden.

Dit soort risico's is van invloed op de inzet en resultaten van de werkdrukmiddelen. Wij denken dat inzicht in deze risico's van belang is voor het vrijgeven en inzetten van de tweede tranche in het schooljaar 2021/2022. Het is dan ook opmerkelijk dat de minister voor BVOM op 6 maart 2019 heeft besloten om een deel van de tweede tranche al toe te kennen terwijl hij dit inzicht nog niet heeft. Voor een onderbouwde beslissing over het resterende geld van de tweede tranche moet de minister ons inziens aanvullende informatie verzamelen over het effect van de ingezette middelen op de werkdruk in het primair onderwijs. Het lijkt ons nodig dat bij de allocatie van middelen in de ontwerpbegroting afspraken worden gemaakt, voordat de minister voor BVOM verplichtingen aangaat die afwijken van eerdere afspraken.

5.2 Oordeel over de totstandkoming beleidsinformatie

Wij hebben ook de totstandkoming van de beleidsinformatie in het Jaarverslag onderzocht in aanvulling op ons onderzoek naar de resultaten van specifieke beleidsterreinen.

De beleidsinformatie in het *Jaarverslag 2018* van het Ministerie van OCW is betrouwbaar tot stand gekomen en is niet strijdig met de financiële verantwoordingsinformatie. Daarbij constateren we enkele aandachtspunten bij het proces van totstandkoming.

Aandachtspunten bij de totstandkoming beleidsinformatie

Het proces van totstandkoming van de beleidsinformatie – waaronder de prestatie-indicatoren en kengetallen – kan beter worden geborgd. De coördinatie van de kengetallen is niet duidelijk belegd, waardoor bij het Ministerie van OCW niet goed is geborgd dat de kengetallen in het jaarverslag juist zijn. Tevens is de procesgang bij de directies kwetsbaar. Zo is de achtervang niet altijd geregeld en ontbreekt bij de kengetallen een procesbeschrijving. Om het risico van onjuiste informatie te beperken, is versteviging van het proces nodig.

6 Reactie minister en nawoord Algemene Rekenkamer

De minister van OCW heeft op 19 april 2019 gereageerd op ons conceptrapport. Hieronder geven we haar reactie samengevat weer. De volledige reactie staat op www.rekenkamer.nl. We sluiten dit hoofdstuk af met ons nawoord.

6.1 Reactie minister van OCW

De minister van OCW schrijft dat zij graag ingaat op de geconstateerde onvolkomenheden en conclusies.

Inkoopbeheer Inkoop UitvoeringsCentrum Noord (IUC-Noord)

De minister onderkent het belang van het waarborgen van een onafhankelijke houding van het IUC-Noord. Door het verduidelijken van rollen, taken en verantwoordelijkheden in de inkoopketen, verwacht zij deze onafhankelijkheid te kunnen waarborgen.

Autorisatiebeheer bij Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO)

Het autorisatiebeheer heeft de aandacht van het ministerie, maar de minister ziet tevens dat ze er nog niet zijn. Ondanks dat er in 2018 geen noemenswaardige datalekken hebben plaatsgevonden, onderschat de Minister van OCW het risico hierop niet en wil ze in 2019 een flinke stap vooruit zetten.

Voorschottenbeheer

In 2019 zal de minister van OCW verdere verbetering zetten op het voorschottenbeheer en neemt ze onze constatering dat meer diepgang nodig is, ter harte.

Informatiebeveiliging

Met betrekking tot onze conclusie ten aanzien van informatiebeveiliging is voor de minister het verschil van interpretatie ten opzichte van de constateringen van de Auditdienst Rijk (ADR), die ook onderzoek naar informatiebeveiliging heeft gedaan, niet duidelijk. Ondanks de onvolkomenheid over de afwezigheid van een visie en vastgesteld beleid, is zij van mening dat OCW in 2018 goede stappen heeft gezet, waarbij het toekomstbeeld zich steeds duidelijker aftekent. In 2019 verwacht ze de in 2018 ingezette verbetering verder door te kunnen zetten.

Onderzoek extra middelen om werkdruk in het primair onderwijs te verminderen

De minister sluit aan bij onze constatering dat een effectieve aanpak van werkdruk is geformuleerd. De gevraagde verantwoordingsinformatie heeft betrekking op de gevolgde procedure en inzicht op waar de middelen door scholen aan zijn besteed. Het is juist dat op basis van deze informatie de minister voor BVOM een besluit zou nemen over de toekenning van de tweede en derde tranche middelen. Uit werkbezoeken van de minister voor BVOM bleek echter dat de druk op leraren nog steeds hoog is en dat, hoewel de werkdrukmiddelen niet bedoeld zijn als oplossing voor het lerarentekort, de inzet ervan wel helpt om de ervaren problemen te verminderen. Daarbij werd de vraag gesteld of de middelen van de tweede tranche niet eerder toegekend konden worden.

Naar aanleiding van deze vraag zijn er drie aanvullende onderzoeken uitgevoerd naar de wijze waarop de middelen worden ingezet en of deze inzet bijdraagt aan de werkdrukvermindering. Ook hebben de PO-Raad en de Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS) peilingen uitgevoerd onder hun achterban en heeft DUO onderwijsadvies & onderzoek onafhankelijk onderzoek gedaan naar de effecten van het werkdrukakkoord. De uitkomsten van deze peilingen en het onderzoek ondersteunen, naar de mening van de minister, het besluit om de tweede tranche werkdrukmiddelen eerder beschikbaar te stellen voor het primair onderwijs.

Informatie over financiering en prestaties instellingen op afstand van belang voor budgetrecht parlement, casus NWO

Vooruitlopend op regelgeving die nog niet is geïmplementeerd, vindt de minister dit onderdeel van het verantwoordingsonderzoek voorbarig.

Met dank voor het ontvangen conceptrapport, is de minister van OCW voornemens de geconstateerde onvolkomenheden op te lossen.

°6.2 Nawoord Algemene Rekenkamer

De minister van OCW onderschrijft onze conclusie dat verbeteringen in de bedrijfsvoering in gang zijn gezet, maar dat deze nog niet van voldoende niveau zijn. De minister geeft aan voornemens te zijn de onvolkomenheden op te lossen.

Informatiebeveiliging

De minister van OCW spreekt in haar reactie op de informatiebeveiliging van een verschil van interpretatie tussen onze conclusies en de constatering van de ADR, die ook onderzoek deed naar informatiebeveiliging. Dit verschil is haar niet duidelijk.

Wij willen benadrukken dat er geen verschil is in de geconstateerde tekortkomingen van de ADR en die van ons op het terrein van de informatiebeveiliging. Bij het Ministerie van OCW ontbreekt het aan belangrijke vereisten uit de BIR:2012, zoals een overzicht van de (kritieke) systemen, een informatiebeveiligingsbeleid en -visie en een formele incidentenprocedure. De ADR constateert hetzelfde.

De ADR verbindt in dit onderzoeksrapport geen oordeel aan haar bevindingen ten aanzien van de informatiebeveiliging. De Algemene Rekenkamer heeft een andere positie in het staatsbestel, wij vormen ons eigen onafhankelijk oordeel en rapporteren hierover aan het parlement.

Op basis van dezelfde en soortgelijke bevindingen als de ADR beoordelen wij de informatiebeveiliging bij het Ministerie van OCW als een onvolkomenheid. Wij komen tot dit oordeel, omdat de vereisten uit de 4 door ons onderzochte aandachtsgebieden uit de BIR:2012 onvoldoende geïmplementeerd zijn bij het ministerie. We zien de door de minister aangekondigde verbetering inzake de informatiebeveiliging in 2019 met belangstelling tegemoet.

Extra middelen werkdruk primair onderwijs

Ten aanzien van de extra middelen om de werkdruk in het primair onderwijs te verminderen, vinden wij het opmerkelijk dat de minister voor BVOM op 6 maart 2019 heeft besloten om al een deel van de tweede tranche uit te betalen. De minister voor BVOM geeft aan zich bij dit besluit gebaseerd te hebben op werkbezoeken, een drietal onderzoeken en peilingen door belanghebbenden. Wij wijzen erop dat het ministerie de 3 onderzoeken zelf heeft verricht. De onderzoeken betroffen: (1) een peiling via de leraren-ambtenaren nieuwsbrief, (2) een peiling in de 'leraren-community' (30 reacties) en (3) een belronde onder 40 willekeurige scholen. Daarnaast heeft ook de PO-raad een peiling gehouden en heeft AVS een brief gestuurd die dit besluit ondersteunt.

Wij vinden het besluit om al een deel van de tweede tranche uit te betalen, desondanks onvoldoende onderbouwd. Door de beperkte reikwijdte van de genoemde onderzoeken en het ontbreken van een 0-meting is het niet bekend of de inzet van de middelen daadwerkelijk heeft geleid tot een lagere werkdruk. Dit was wel de doelstelling voordat tot uitkering van de tweede tranche zou worden overgegaan. Nu wordt het extra geld mogelijk ook toegekend aan scholen waar de procedure niet is gevolgd of waar het geld niet is besteed aan het verlagen van de werkdruk.

Wij benadrukken dat het nodig is dat de minister voldoende informatie verzamelt om een onderbouwd besluit te nemen over het laatste deel van de tweede tranche van de werkdrukmiddelen. Dit is de basis voor een lerende sector waar bewezen effectieve inzet van publiek geld ten nutte gemaakt wordt.

Informatie over instellingen op afstand

De minister van OCW geeft aan dat zij het voorbarig vindt dat we, vooruitlopend op het begrotingsjaar 2019, onderzochten hoe zij in haar jaarverslag informatie opneemt over instellingen op afstand. Wij delen dit niet. Vanaf het verslagjaar 2019 moet de minister in haar jaarverslag ook informatie opnemen die nodig is voor het afleggen van verantwoording, als een andere organisatie het beleid, de bedrijfsvoering of het toezicht uitvoert (Comptabiliteitswet 2016, artikel 4.2). De wet- en regelgeving geven niet aan wat dat voor informatie moet zijn en hoe die eruit moet zien. We hebben in ieder departementaal onderzoek hiernaar gekeken, om een eerste beeld te krijgen.

Wij pleiten ervoor dat elke minister nagaat welke informatie in het jaarverslag het beste beeld geeft van het presteren en functioneren van de instellingen op afstand in relatie tot de doelstellingen van de minister. Op basis hiervan kan de minister bepalen met welke informatie zij zich wil verantwoorden. Met de resultaten van ons onderzoek geven we de minister van OCW en alle overige ministers hiervoor een aantal suggesties mee.

Bijlage 1

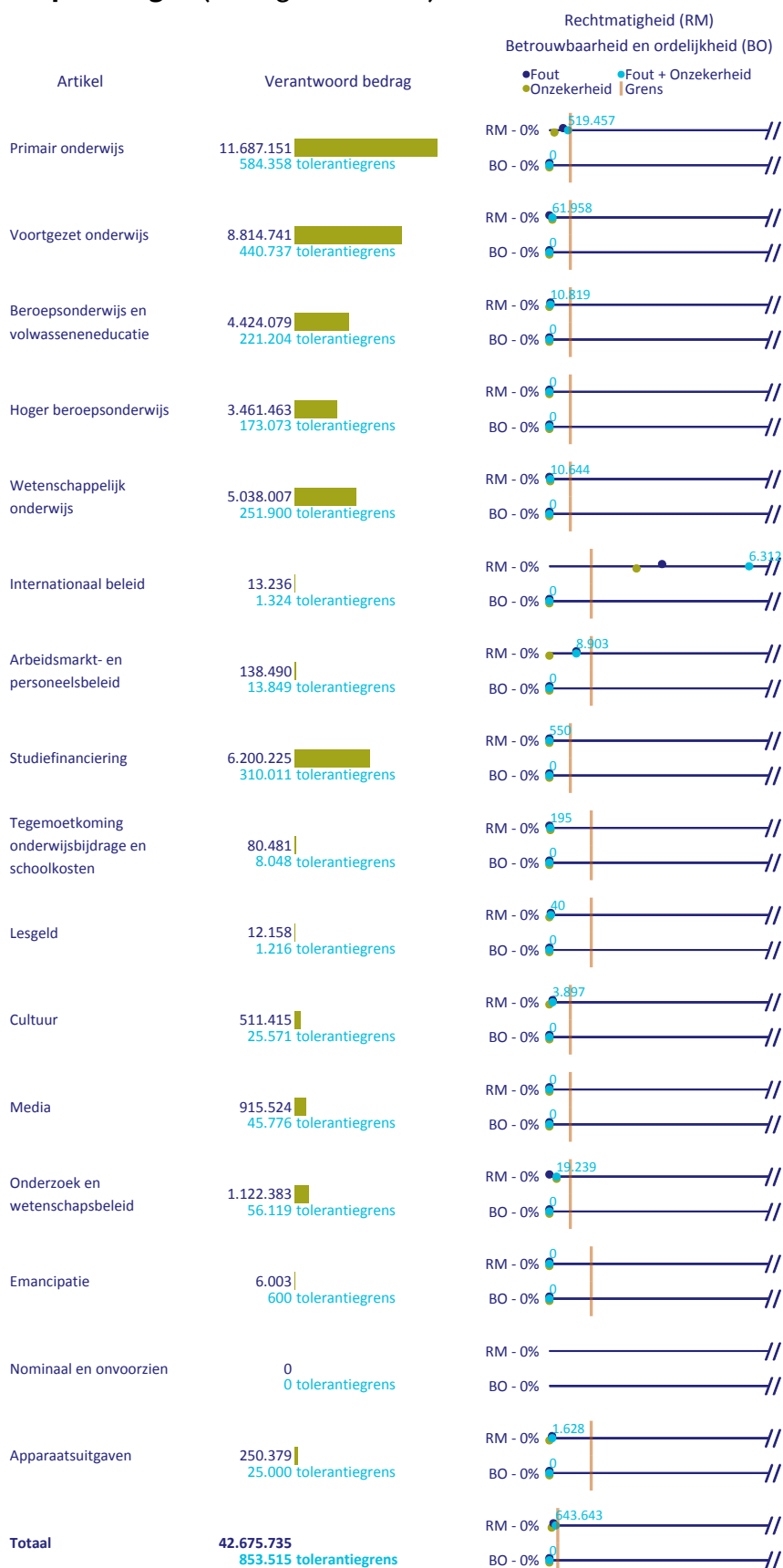
Overzicht fouten en onzekerheden Ministerie van OCW 2018

In het overzicht 'fouten en onzekerheden' vermelden wij onze bevindingen op artikelniveau ten behoeve van ons oordeel over de financiële informatie in het *Jaarverslag 2018* van het Ministerie van OCW.

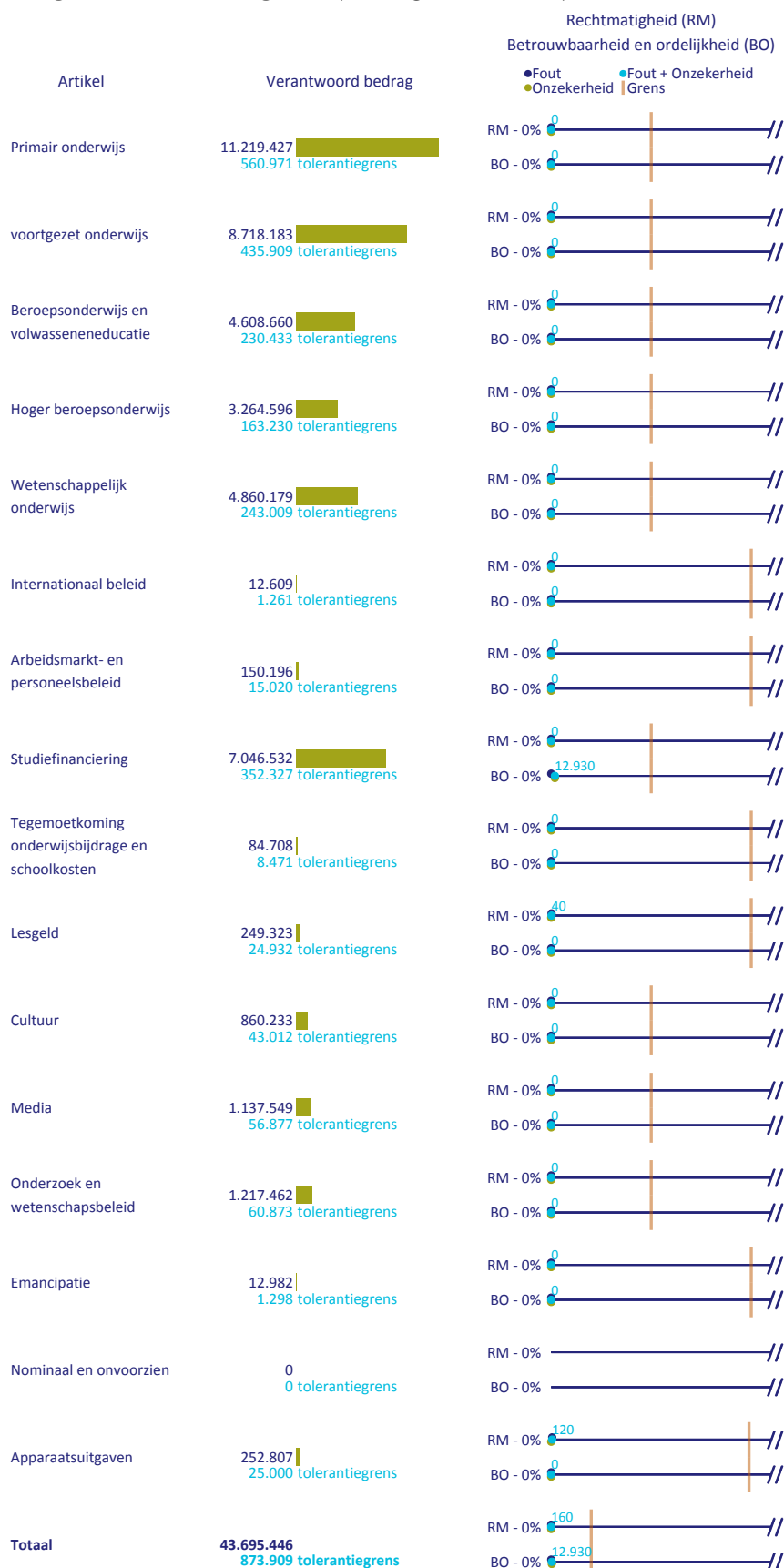

Verplichtingen (bedragen x € 1.000)

Uitgaven en ontvangsten (bedragen x € 1.000)

Bijlage 2

Over het verantwoordingsonderzoek

In ons jaarlijkse verantwoordingsonderzoek beoordelen wij de kwaliteit van de jaarverslagen die de ministers op Verantwoordingsdag aanbieden aan het parlement. Wij onderzoeken ook de kwaliteit van de bedrijfsvoering van de Ministeries gedurende het begrotingsjaar. Het onderzoek resulteert in onze verklaring van goedkeuring bij de Rijksrekening en de saldibalans van het Rijk. Deze zijn opgenomen in het Financieel Jaarverslag van het Rijk. De taken en bevoegdheden van de Algemene Rekenkamer voor het verantwoordingsonderzoek liggen vast in de Grondwet en in de Comptabiliteitswet. Met een verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer kunnen de Staten-Generaal per begrotingshoofdstuk decharge verlenen aan de minister.

Onderzoek naar de jaarverslagen

Ons onderzoek naar de jaarverslagen is gericht op het vaststellen:

- of de financiële verantwoordingsinformatie betrouwbaar en ordelijk is en de financiële transacties rechtmatig zijn – dat wil zeggen in overeenstemming met de begrotingswetten en andere toepasselijke wettelijke regels;
- of de (niet-financiële) verantwoordingsinformatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering betrouwbaar tot stand gekomen is en niet in strijd is met de financiële informatie;
- of de inrichting van het jaarverslag voldoet aan de bepalingen uit de Comptabiliteitswet en de Rijksbegrotingsvoorschriften.

Bij het onderzoek naar de financiële informatie maken we gebruik van de internationale controlestandaarden voor rekenkamers (International Standards of Supreme Audit Institutions, 'ISSAIs'). Onze werkwijze is gebaseerd op risicoanalyse en we onderzoeken daarom niet iedere geldstroom tot in detail.

Wij verrichten zelf controlewerkzaamheden en maken waar mogelijk gebruik van de werkzaamheden van de Auditdienst Rijk die controleert ten behoeve van de minister. Met het oog op het budgetrecht van het parlement richten wij ons controlewerk zo in dat we over belangrijke fouten en onzekerheden niet alleen op jaarverslagniveau in totaal, maar ook per begrotingsartikel kunnen rapporteren. Om te kunnen bepalen wat wel en niet belangrijk is gebruiken we kwantitatieve en kwalitatieve tolerantiegrenzen. Voor de in het jaarverslag opgenomen informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering beoordelen wij of deze ordelijk en controleerbaar tot stand is gekomen.

Onderzoek naar de bedrijfsvoering

In ons onderzoek naar de bedrijfsvoering van de Ministeries onderzoeken wij of het begrotingsbeheer, het financieel beheer, de materiële bedrijfsvoering en de daartoe bijgehouden administraties van het Rijk voldoen aan de normen van doelmatigheid, rechtmatigheid, ordelijkheid, controleerbaarheid en betrouwbaarheid.

Omdat het niet mogelijk is alle relevante elementen van de bedrijfsvoering jaarlijks te toetsen, hebben we een meerjarige aanpak ontwikkeld. We richten ons daarbij vooral op de elementen die een rechtstreekse relatie hebben met de financiële informatie in de jaarverslagen. Minstens eens in de 3 jaar onderzoeken we alle belangrijke beheersmaatregelen ('key controls') van het financieel beheer. Als we vinden dat een onderdeel van de bedrijfsvoering onvoldoende beheerst verloopt, noemen wij dat een 'onvolkomenheid' of een 'ernstige onvolkomenheid'. In onze rapporten geven we niet alleen informatie over de onvolkomenheden, maar ook over belangrijke risico's en aandachtspunten.

Onderzoek naar beleidsinformatie

Wij doen jaarlijks onderzoek naar beleidsthema's. In het onderzoek gaat het vooral om de vraag of ministers erin slagen de belastingbetaler waar voor zijn geld te leveren, en of zij het parlement hierover voldoende informeren.

Wij onderzoeken:

- hoeveel geld er wordt besteed aan het beoogde doel;
- of voor dat geld de beloofde prestaties worden geleverd;
- in hoeverre het beoogde doel wordt bereikt met dit geld;
- of de Staten-Generaal in begroting, jaarverslag en andere kamerstukken voldoende informatie hebben gekregen.

Een uitgebreide methodologische verantwoording over ons jaarlijkse verantwoordingsonderzoek staat op onze website: www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek.

Bijlage 3

Literatuur

OCW (2012). *Ontwikkelingen op de onderwijsarbeidsmarkt en de resultaten van de tussenmeting versterking functiemix*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2011–2012, 27 923, nr. 141. Den Haag: Sdu.

Algemene Rekenkamer (2014). *Bekostiging voortgezet onderwijs*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.

OCW (2014). *Vereenvoudiging bekostiging voortgezet onderwijs*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2014/2015, 31 289, nr. 233. Den Haag: Sdu.

Algemene Rekenkamer (2017). *Resultaten verantwoordingsonderzoek 2016 bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.

Algemene Rekenkamer (2018). *Voorinvesteringen en medezeggenschap hoger onderwijs*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.

OCW (2018a). *Werkdrukakkoord primair onderwijs*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, 27 923, 31 293, nr.284. Den Haag: Sdu.

OCW (2018b). *Sectorakkoorden hogescholen en universiteiten*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, 31 288, nr. 621. Den Haag: Sdu.

OCW (2018c). *Stand van zaken Evaluatie Passend Onderwijs Deel 4: Governance in de samenwerkingsverbanden*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, 31 497, nr. 262. Den Haag: Sdu.

OCW (2019). *Werkdrukmiddelen primair onderwijs*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2018-2019, 31 293, nr. 435. Den Haag: Sdu.

Bijlage 4

Eindnoten

1. [NBA \(2016\). Handreiking volwassenheidsmodel informatiebeveiliging. www.nba.nl](http://www.nba.nl)
2. Het door de coalitiepartners opgestelde regeerakkoord Vertrouwen in de toekomst (10 oktober 2017).
3. PO-Raad, Algemene Onderwijsbond (AOB), Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS), CNV Onderwijs (CNVO), Federatie van Onderwijsvakorganisaties (FvOv), Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV) en PO in actie.

De volgende tekstdelen zijn aangepast nadat het conceptrapport is aangeboden aan de minister van OCW voor bestuurlijk hoor en wederhoor. Het gaat hier om feitelijke verbeteringen van de tekst in het rapport. Redactionele aanpassingen zijn niet in onderstaande lijst opgenomen.

- Blz. 14, figuur 1 en de cijfers in de bijbehorende tekst.

Voorlichting

Afdeling Communicatie
Postbus 20015
2500 EA Den Haag
telefoon (070) 342 44 00
voorlichting@rekenkamer.nl
www.rekenkamer.nl

Omslag

Ontwerp: Corps Ontwerpers
Foto: Corbis/Hollandse Hoogte

Den Haag, mei 2019